Türkiye'de Uygulanan AB Hibe Destekli Projelerin İncelenmesi (2000-2015)

Investigation of EU Grant Funded Projects Implemented in Turkey (2000-2015)

Ph. D. Candidate Hilal Abacı (Çankırı Karatekin University, Turkey)

Ph. D. Candidate Gizem Saray (Çankırı Karatekin University, Turkey)

Prof. Dr. Hasan Akça (Çankırı Karatekin University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Levent Şahin (Çankırı Karatekin University, Turkey)

Abstract

Turkey has benefitted from financial assistance of the EU in order to enhance the institutional capacity and the quality of legislation in different areas since 2001. It is aimed that Turkey could integrate easily to common policies when she became a full member of the EU via projects funded by the EU. In this context, financial assistance is distributed to both public and private sectors and also non-governmental organizations via Central Finance and Contracts Unit (CFCU), National Agency, Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI), and Ministries. At least 50% or all of the funds in some projects have been taken from the EU.

After recognition of Turkey as a candidate country by the EU in December 1999, accession negotiations started between Turkey and the EU in October 2005. Therefore, the study covers the period of 2000-2015. The method of STEEPLED Analysis was used in the study. EU grant projects implemented in the last 15 years were investigated various point of view (Social, Technological, Economics, Environmental, Politics, Legal, European and Demographic) and in the light of the findings, contribution of the EU grant schemes to the local/regional development, employment, environmental conservation and reduction of poverty were determined.

1 Giriş

Avrupa Birliği (AB)'nin amacı, ülkelerarası güçlü bir mali yapı ile ortak bir politika benimsenmesini sağlamak ve güçlü mali yapıda olan ülkelere nazaran zayıf mali yapıya sahip olan ülkelerin güçlenmesine katkı sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak Birliğe üye, aday ya da potansiyel aday olan ülkelere mali yardımlarda bulunmaktadır (Kösecik ve Akbaş, 2009: 2). AB mali yardımlarının bir kısmı Avrupa Yatırım Bankası (AYB) aracılığıyla AB'ye üye ülkelerin bütünleşmeleri, dengeli kalkınmaları, ekonomik ve sosyal uyum sağlamaları için kullanılmaktadır. Kredi şeklinde yapılan bu yardımlar yatırımlar için uzun vadeli finansman imkânı sağlamaktadır (Karabacak, 2004: 70). AB mali yardımlarının belirli bir kısmını ise hibe şeklinde yapılan ve üye ya da aday ülkeleri kapsayan mali yardımlar oluşturmaktadır (Yıldız ve Yardımcıoğlu, 2005: 81). AB'nin aday ülkelere yönelik yaptığı yardımlar ise Avrupa Toplulukları Genel Bütçe Harcama kalemlerinden finance edilen dış yardımlara yönelik harcamalar ve katılım öncesi yardımlar dâhilinde hibe niteliğinde Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkelerine (AKP), Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT), Akdeniz Ülkelerine, Asya ve Latin Amerika Ülkelerine (ALA), Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yapılmıştır (Karabacak, 2004: 78). Ayrıca AB Balkan ülkelerine CARDS adı altında katılım öncesi mali yardımlar kapsamında yardımlarda da bulunmuştur (Karataş, 2010: 67).

Ankara anlaşması ile AB mali yardımlarından faydalanmaya başlayan Türkiye 1964-1986 döneminde dört mali protokol, bir ek protokol, özel işbirliği fonu ve idari işbirliği fonu yardımları kapsamında mali destek almıştır. 1992-1996 yılları arasında Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAB)'ndan yararlanırken, 1996 yılında ise AB ile Gümrük Birliği Anlaşması sonucunda Türkiye'nin, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAB) kapsamındaki destekleri, 1996-1999 yılları için Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programı (MEDA I) kapsamına alınmıştır. Helsinki Zirvesi (1999) ile AB'ye üye olmak için aday statüsüne geçen Türkiye, 2000-2006 dönemini kapsayan Katılım Öncesi Mali Yardımlar kapsamında diğer aday ülkelere verilen destek programlarından (PHARE, ISPA, SAPARD) yararlanamamıştır. Bunun yerine Türkiye 2000-2006 yılları için Avrupa Akdeniz İşbirliği (MEDA II) kapsamında destek sağlamıştır (Karataş, 2010: 69-75). Ayrıca adaylık sürecinde hibe niteliğindeki Türkiye için Avrupa Stratejisi ve deprem yardımlarından ve kredi şeklindeki Euromed II, Terra, Özel Eylem Programı, Katılım Öncesi Kolaylığı ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Kolaylığı programlarından destek almıştır (Gençkol, 2003: 178-180). AB, 2007-2013 yılları arası için aday ve potansiyel aday ülke statüsünde bulunan ülkelerinin yardım programlarını Katılım Öncesi Mali Yardımlar (IPA) adı altında birleştirmiştir. Bu kapsamda AB, her yıl kalkınmayı ve girişimcileri destelemek adına binlerce projeye destek vermektedir. IPA kapsamında verilen bu mali desteklerden faydalanmak için AB'ye aday ya da potansiyel aday ülkelerin kurum/kuruluşlarının çeşitli konuları kapsayan projeler geliştirmesi gerekmektedir (Akça ve Albeni, 2009: 319-320). 2014-2020 yılları için ise Türkiye'nin, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın mali yardımları

çerçevesinde bulunan beş bileşeni korunarak IPA II oluşturulmuş ve bu bileşenlerin mali yardımları yönlendirecek beş politika alanına dönüştürülmesi kararı verilmiştir (DİAB, 2015a).

Türkiye’de AB mali yardımlarının projelendirme ve projelere destek sağlama görevi başta Avrupa Birliği Bakanlığı olmak üzere diğer Bakanlıklar, Merkezi Finans İhale Birimi (MFİB), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), TÜBİTAK ve Ulusal Ajans gibi kurum/kuruluşlara verilmiştir. Literatürde AB mali yardımlarının analizi konusunda yazılmış bilimsel çalışma yok denecek sayıdadır.

2 Türkiye’ye Yönelik AB Mali Yardımları

Türkiye, Ankara Anlaşması’ndan Gümrük Birliği Anlaşması’na kadar geçen süreçte (1964- 1996) kredi ve hibe şeklinde toplamda 1005 milyon Avro tutarında AB mali yardımlarından yararlanmıştır (Yeğen, 2009: 66). Gümrük Birliği döneminde ise AB ülkeleri ile diğer üçüncü ülkeler arası farklılığın etkilerinin azaltılması için mali yardımda bulunma kararı alınmıştır (Yeğen, 2009: 70-71). Yapılan bu yardımlar ise Türkiye adına Yunanistan’ın vetoları nedeniyle tam anlamıyla kullanılan finans kaynakları olamamıştır (Atak, 2009: 149).

Türkiye 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde AB’ye adaylık statüsü kazanmıştır fakat bu dönemde diğer aday ülkelere mali yardım sağlanan PHARE, ISPA ve SAPARD programlarından yararlandırılmamıştır. Buna gerekçe olarak ise AB programların bütçelerinin önceden hazırlandığı gösterilmiştir (Kösecik ve Akbaş, 2009: 57). 2001 yılı sonundan itibaren ise tek bir çerçevede hibe nitelikli AB fonlarından yararlandırılmıştır (ABGS, 2015a). AB’ye adaylık döneminde Türkiye hibe şeklinde MEDA II, Deprem Yardımları ve Türkiye için Avrupa Stratejisi isimli mali yardımlardan kullanmıştır (Gençkol, 2003: 172-178). Ayrıca bu dönemde Türkiye kredi şeklinde olan mali yardım programlarından da yararlanmıştır (Özcanlı, 2006: 52-53).

2007 yılında AB’nin aday ve potansiyel aday ülkelere PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için katılım öncesi mali yardımlar kapsamındaki mali yardımlar Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) olarak tek bir çatı altında birleştirilmiştir (Akça, 2010: 334). IPA 5 bölümden oluşmaktadır ve getirdiği yenilik yapısal fonlarla aynı prensiplerle yönetilen çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynaklarının kalkınması ve kırsal kalkınma konularının katılım öncesi mali destek programına dâhil edilmesidir (European Commission, 2015a).

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1 667,5
Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1.778,4
İnsan Kaynakları	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	856,3	903,0	4 795,2

Tablo 1. IPA Dönemi Türkiye Mali Yardım Miktarları (Milyon Avro) **Kaynak:** ABGS, (2015a).

Türkiye’nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı’ndan yararlanma durumu giderek artış göstermiştir. Örneğin, 2007 yılında toplamda 497,2 milyon Avro olan yardım miktarı 2013 yılı itibarıyla 903,0 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında en çok yardım tahsil edilen bileşeni Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma oluştururken, 2013 yılında ise Bölgesel Kalkınma bileşeni olmuştur.

	Yüz ölçümü (km ²)	Avro/ km ²	Nüfus (2006)	Avro / Kişi	Toplam (Milyon Avro)	%
Hırvatistan*	56 594	17 634	4 443 000	224,6	998	10,0
Makedonya	25 713	23 918	2 039 000	301,6	615	6,2
Türkiye	783 562	6 119	72 520 000	66,1	4 795	48,2
Arnavutluk	2 875	206 957	3 149 000	188,9	595	6,0
Bosna Hersek	1 209	12 810	3 843 000	170,7	656	6,6
Karadağ	13 812	17 087	624 000	378,2	236	2,4
Sırbistan	77 474	17 890	7 425 000	186,7	1 386	13,9
Kosova	10 887	58 326	2 070 000	306,8	635	6,4
İzlanda**					30	0,3
TOPLAM	1 022 126	9 489	96 113 000	103,5	9 944	100,0

* Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde AB’ye tam üye olmuştur.

** İzlanda yardımlardan 2011 yılında faydalanmaya başlamıştır.

Tablo 2. IPA AB Mali Yardımının Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Göre Dağılımı **Kaynak:** ABGS, (2015a).

Aday ve potansiyel aday ülkelerin IPA kapsamında yararlandıkları mali yardım tutarı açısından ilk sırayı Türkiye, ikinci sırayı Sırbistan ve üçüncü sırayı Hırvatistan almıştır. Aday ülkelerin IPA'nın beş bileşeninden de yararlanabilmesi, potansiyel aday ülkelere kıyasla daha çok destek almalarına fırsat vermektedir. Fonların %48,2'si Türkiye'ye ayrılrsa da 66,1 Avro ile kişi başına en az mali destek kullanan ülkedir. Sağlanan fonların %10'unu alan Hırvatistan ve % 6,6'sını alan Kosova kişi başına en fazla mali destekten yararlanan ilk iki ülkedir. İzlanda'nın aday ülke konumunda olmasına rağmen 2011 yılı itibariyle IPA'dan faydalanmaya başladığı için sağladığı mali destek miktarı düşük miktardadır. Hırvatistan'ın mali yardımlarını incelerken ise 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'nin 28. üye ülkesi olması dikkate alınmalıdır.

2007-2013 yıllarını kapsayan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın ilk döneminde mali yardımların kapsamında yer alan beş bileşen korunarak bu yardımları yönlendirecek beş politika alanına dönüştürülmesiyle 2014-2020 yıllarını kapsayan IPA II programı uygulamaya konulmuştur (DİAB, 2015a).

Politika Alanı	Sektörler	Alt- Sektörler	Bütçe 2014-2020	Öncelik Alanları	Sorumlu Kurum
Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü	1. Demokrasi ve Yönetişim	1. Tekil Eylemler	58,5		Avrupa Birliği Bakanlığı
		2. Müktesebata Uyum Desteği	121,7		
		3. Birlik Programı ve Ajansların Katılıma Destek	590,4		
		4. Sivil Toplum	186		
	2. Hukukun Üstünlüğü ve Temel Haklar	5. Yargı	183,7	Yargı	Adalet Bakanlığı
		6. Temel Haklar	33,7	Temel Haklar	Avrupa Birliği Bakanlığı
		7. İşçileri	392,6 (40 milyon avro ekstra fon kaynağı verildi)	* Göç ve İltica * Entegre Sınır Yönetimi * Organize Suçlarla Mücadele	İçişleri Bakanlığı
Rekabet ve Büyüme Yatırımları	3. Çevre	8. Çevre	644,6		Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Orman Bakanlığı
	4. Ulaştırma	9. Ulaştırma	442,8		Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı
	5. Enerji	10. Enerji	93,5		Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
	6. Rekabet Edilebilirlik ve İnovasyon	11. Rekabet Edilebilirlik ve İnovasyon	344,4		Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
	7. Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar	12. Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar	435	İstihdam ve İş Piyasaları	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
	8. Tarım ve Kırsal Kalkınma	13. Kırsal Kalkınma Programı	801		TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu)
		14. Kurumsal Kapasite Geliştirme	111,2		Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Tablo 3. 2014-2020 IPA II Dönemi (Milyon Avro) Kaynak: DİAB, (2015a).

IPA II, 16 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren geriye dönük uygulanabilir öngörülmüştür. IPA II'deki en önemli yenilik, stratejik odaklı olmasıdır. 7 yıllık süreçte Ülke Strateji Belgeleri her yararlanıcı için ayrı bir spesifik stratejik plan içerir. Bu sayede, yararlanıcılar kendi reform ve kalkınma gündemlerini AB standartlarına uyumlu hale getirecektir. Çoklu-Ülke Strateji Belgesi ile bölgesel işbirliği ya da bölgesel işbirliği öncelikleri incelenecektir. IPA II önceden tanımlanmış sektörlerde reform gerçekleştirmeyi amaçlar. Bu sektörler ise, demokrasi ve yönetim, kanun veya büyüme ve rekabet üstünlüğü gibi genişleme stratejisi ile bağlantılı alanları içerir. IPA II, AB standartlarını getirecek yapısal reforma, sektörlerin değişiminin ve AB standartlarına ulaşmasının bir aracı olacaktır (European Commission, 2015b).

3 Türkiye'ye Yapılan AB Hibe Destekli Projelerin STEELED Yöntemi ile Analizi

STEELED Yöntemi stratejik planlama yapmaya ya da içinde yer alınan çevresel faktörleri irdelemeye yardımcı olan, bu faktörlerin etkilerinin neler olduğunu ve neler olacağını görmek için kullanılan bir analiz yöntemidir. Sosyal (Social), Teknolojik (Technology), Ekonomik (Economic), Çevresel (Environment), Politik (Political), Yasal (Legal), Avrupalılaşma (European) ve Demografik (Demographics) faktörlerinin İngilizce baş harflerinden meydana gelen bu analiz yönteminde uygulama bu faktörler dikkate alınarak yapılır. Çalışmada, STEELED yöntemine göre AB hibe destekli proje ve program türlerinin örnekleri kategorize edilerek sunulmaktadır.

Faktörler	Konular
Sosyal (Social)	Sosyal uyum sağlama, eğitim, sektörler arası işbirliği, gençlik ve spor
Teknolojik (Technology)	Teknik destek sağlama, teknoloji geliştirme programları
Ekonomik (Economic)	Nitelikli iş gücü, KOBİ yardımları, enerji kullanımı ve istihdam
Çevresel (Environment)	Çevre düzenleme ve gelişimi
Politik (Political)	Yerelde AB proje fikri oluşturma ve yerel düzeyde yapılan düzenlemeler
Yasal (Legal)	Avrupa Birliği müktesebatının aktarımı, uygulanması ve yürütülmesi
Avrupalılaşma (European)	Müzik, sanat, kültürel miras ve insan hakları
Demografik (Demographic)	Nüfus yapısı, dil ve kültür çeşitliliği, ülkeler arası öğrenim farklılığı

Tablo 4. STEELED Yöntemi (*Yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

3.1 Sosyal (Social) Faktörler

“Hayatboyu Öğrenme Programı (2007-2013)”, AB’yi sosyal uyuma ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya sahip olan bir bilgi toplumu yapmak için meydana getirilmiştir. Önceki dönem programları olan Socrates ve Leonardo da Vinci programlarının yerini alan bir uygulamadır. Program bünyesinde sektörel alt programları (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig ve bunlara ek olarak Ortak Konulu Program (Transversal) ve Jean Monnet Programı) kapsar (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a).

2007-2013 yıllarını kapsayan Hayatboyu Öğrenme Programının yükseköğretim alanındaki hibe destekleri Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 2014-2020 yılları için **“Erasmus+ Programı”** altında devam ettirilmesi kararı alınmıştır. Bu program ile eğitim, gençlik ve spor konularında oluşabilecek yeni gereksinimler için Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine uygun olarak çeşitli sektörler arasında işbirliğinin oluşmasına fırsat verecek daha etkin araçlar kullanılması hedeflenmektedir. Ayrıca yükseköğretimde kaliteyi, kurumların birbirleri ve iş çevresi ile işbirliğini artırmayı amaçlamaktadır (Türkiye Ulusal Ajansı, 2015).

Türkiye ile AB arasında yapılan anlaşma ile **“İstihdam ve Sosyal Yenilik (Employment and Social Innovation-EaSI)”** programının, 1 Ocak 2014 – 31 Aralık 2020 dönemini içerecek şekilde nitelikli ve sürdürülebilir istihdam, yeterli sosyal korumanın temini, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele ile çalışma şartlarının iyileştirilmesi hususlarına destek verilmesi amacıyla uygulanması ve 920 milyon Avro toplam bütçeye sahip olması kararlaştırılmıştır. Bu dönemden daha önce ki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafınca yürütülen Ortak Değerlendirme Belgesi (JAP) ve Ortak Sosyal İçerme ve Sosyal Koruma Belgesi (JIM), ESRP ile tek bir belgede toplanmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015a).

“İçişleri Bakanlığı İnsan Hakları Yapılanmasının Geliştirilmesi için Destek Projesi (SEI) (Technical Support to Promote Human Rights Structure in Ministry of Interior)” tamamı Avrupa Birliği tarafından finanse edilecek olan 263.000 Avro bütçeli proje 13 Nisan 2015 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Böylece, İçişleri Bakanlığı’nın insan hakları konusundaki görevli merkez birim olması, bağlı kuruluşların ihtiyaçlarının belirlenmesi ile ihtiyaçlar göz önüne alınarak kapasite ve bilgi artışını sağlayan bir Eylem Planının meydana getirilmesi amaçlanmaktadır (DİAB, 2015b).

“Jean Monnet Burs Programı” yaklaşık 20 yıldır AB müktesebatı konusunda bilgi sahibi personel ihtiyacının giderilmesi için yürütülmektedir. 1989 yılında uygulamaya konulan program Türkiye-AB ilişkilerinin en dinamik ve renkli yönlerini açığa vurmaktadır. Jean Monnet bursları Türkiye'deki kamu/özel sektör çalışanlarına, STK üyelerine, üniversite öğrencileri ile akademik ve idari personele AB üyesi ülkelerde eğitim fırsatı sunarken, AB ile ilgili konularda uzmanlar yetiştirilmesine katkı sağlar (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a).

“Katılım Öncesi Süreçte Sivil Toplumun Güçlendirilmesi: Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Hibe Programı” katılım öncesi süreçte Türkiye’de sivil toplumu güçlendirerek, siyasal reformların ve AB’ye uyum çabalarının genişlemesini kalıcılığını sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye için 2005 yılı Katılım Öncesi Mali Yardım Programı kapsamında yer almakta olan program kapsamındaki sekiz farklı hibe programı için ayrılan toplam bütçe 10,5 milyon Avro’dur (ABGS, 2015b). Programdan daha sonra ise **“Sivil Toplum Diyaloğu’nun Geliştirilmesi-I (CSD I) projesi (2005)”** oluşturulmuştur. **“Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyaloğunun Geliştirilmesi-II (CSD II)”** başlıklı proje ise IPA kapsamında 2007 programına dâhil olmuştur. Bu proje sayesinde Avrupa Birliği’nin dayandığı değerler, işlevi ve politikaları ile birlikte Türk tarihi ve kültürü de dâhil olmak üzere Avrupa Birliği içerisinde Türkiye’nin daha fazla tanınmasının yanında anlaşılmasını sağlamak ve bu sayede de gelecekteki genişlemenin fırsatları ve zorlukları konusunda farkındalık oluşmasını mümkün kılmak hedeflenmiştir. Proje 5.3 milyon Avro tutarında olan ve işbirliğini, ortaklıkların desteklenmesini ve Kültür ve Sanat, Balıkçılık ve Tarım konularında Türk sivil toplumları ile AB’deki benzer örgütler arasındaki diyaloğun geliştirilmesini amaçlayan hibe programlarının uygulamasını kapsamaktadır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından **“AB Yolunda Genç İletişimciler Yarışması, İletişim Gönüllüleri Projesi (2011), Avukatlar için Yargı ve Temel Haklar Projesi”** gibi sosyal içerikli çeşitli uygulamalar yürütülmüştür (ABGS, 2015c).

3.2 Teknolojik (Technology) Faktörler

2002 yılından itibaren kurumların proje hazırlama ve AB müktesebatına uyumu için kısa dönemli teknik destek ihtiyaçlarını karşılamak adına **“AB Entegrasyon Sürecinin Desteklenmesi Faaliyetleri (Support Activities to Strengthen the European Integration Process - SEI)”** adındaki finansman projesi yıllık olarak AB Katılım Öncesi Mali Yardım Programları kapsamında uygulanmaktadır (ABGS, 2015d).

1984 yılından bu yana Avrupa’nın bilim, teknoloji politika ve uygulamalarının uyumlaştırılması için Avrupa Birliği Çerçeve Programları oluşturulmuştur. Bunlar, Avrupa’nın araştırma ve teknoloji geliştirme kapasitesini güçlendirme, üniversite-sanayi işbirliğini sağlama, AB’nin üye ülkelerini, aday ülkelerini ve işbirliği yaptığı diğer ülkelerini AB politikalarına uygun çeşitli alanlarda işbirliğini sağlamak amacıyla uygulanmaktadırlar. Çerçeve Programlar, geniş kapsamlı bir bilimsel çerçevede araştırma ve teknoloji geliştirme faaliyetlerini güçlendirmek adına özel bir fonlama uygulaması ile yürütülmektedir. Bu amaçla 2007-2013 yılları için **“AB 7. Çerçeve Programı”** yürütülmüştür. 2014-2020 yıllarında ise **“Horizon 2020”** programı uygulamaya konmuştur (TÜBİTAK, 2015).

AB mali işbirliği kapsamında Ulaştırma Bakanlığı tarafından teknik destek sağlama adına **“Karayolu Taşımacılığı Sektörüne Destek Projesi”, “Türk Demiryolu Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi Projesi”, “Posta Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik - Farklılık Analiz Etüdü”** (Tamamlanmıştır), **“TINA (Transport Infrastructure Needs Assessment) Projesi”, “Türkiye’de Deniz Güvenliğinin Güçlendirilmesine Destek Projesi”** (Denizcilik Müsteşarlığı’nca yürütülmektedir) isimlerindeki çalışmalar uygulanmaktadır (Ulaştırma Bakanlığı, 2009).

3.3 Ekonomik (Economic) Faktörler

Günümüz şartlarına uygun ve daha nitelikli işgücü sağlamak ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilmek için ülkelerdeki mevcut çerçeveyi oluşturmayı hedefleyen **“Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Ölçülmesi Programı (PIAAC)”**, OECD Eğitim Direktörlüğü (EDU) ile İstihdam, Çalışma ve Sosyal İşler Direktörlüğü (DELSA) tarafından ortaklaşa yürütmeye konmuştur. Genel amacı, iş gücünün becerilerini daha verimli ve etkili olarak ekonomiye kazandırılmasını sağlamaya yardımcı olmaktır. OECD tarafından bir itibar projesi olarak görülen PIAAC’ın 2008-2013 yılları için düzenlenen ilk dönemine Türkiye dâhil olmamıştır. 2012-2016 yıllarını kapsayan ikinci dönemine ise katılımı sağlanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü programdan sorumlu kurumlardır. OECD Beceriler Stratejisi, Ulusal Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal İstihdam Stratejisi, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı PIAAC ile ilişkili Türkiye’de uygulanan program ve proje türleridir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014).

2007-2013 yılları arasında işletmelere ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yönelik **“Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı (Competitiveness and Innovation Framework Programme - CIP)”** uygulamaya koyulmuştur. Üç programdan oluşan bu programın ilk programı, **“Girişimcilik ve Yenilik Özel Programı (Entrepreneurship and Innovation Programme)”**, ikinci programı **“Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politikaları Destek Programı (Policy Support Programme - ICT)”** şeklindedir ve Türkiye bu iki programı uygularken; üçüncü olan **“Avrupa Akıllı Enerji ve Teknoloji Programını (Intelligent Energy Europe Programme -IEE)”** uygulamaya koyamamıştır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2015).

Avrupa Birliği 2007-2013 yılları arasında KOBİ’ler ve işletmeler için **“Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programını (Competitiveness and Innovation framework Programme – CIP)”** yürütmüştür. Programın Avrupa çapındaki bütçesi 3,6 milyar avrodur ve üç bileşenden oluşur. İlki **“Girişimcilik ve Yenilik Özel Programı (Entrepreneurship and Innovation Programme - EIP)”** iken bütçesi 2.17 milyar Avro ve yürütücü kurum Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’dır. İkincisi **“Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politikaları Destek programı**

(Policy Support Programme – ICT)” ve bunun bütçesi ise 728 milyon Avro iken Kalkınma Bakanlığı - Bilgi Toplumu Dairesi tarafından uygulanmıştır. Üçüncüsü ise **“Avrupa Akıllı Enerji ve Teknoloji Programı (Intelligent Energy Europe Programme - IEE)”**dır ve bütçesi 727 milyon Avro olan bu bileşene Türkiye’de katılım mevcut değildir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013).

3.4 Çevresel (Environment) Faktörler

2007-2009 dönemini kapsamı üzere **“Çevre Operasyonel Programı (ÇOP)”** uygulamaya konulmuştur. Bu program Türkiye’nin çevre sektöründeki performansını, Avrupa Birliği’nin ilkeleri ve politikaları kapsamında gelişmesine katkıda bulunacak temel plan ve eylem belgelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, Avrupa Komisyonu ile birlikte şekillendirilmiş ve geliştirilirken; Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Tüzüğü’nün 8 (1) maddesine göre, Komisyon Kararı ile onaylanmıştır. ÇOP’un uygulanması aynı zamanda bölgelerdeki ekonomik faaliyetleri canlandırarak geri dönüşüm, yenilikçi enerji üretimi, turizm ve eğlence sektörlerinde yeni istihdam olanakları sunmasını hedeflemiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015).

3.5 Politik (Political) Faktörler

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında **“Valiliklerde AB İşleri için Kapasite Oluşturulması Projesi (VABpro)”**, katılım sürecindeki projelerin uygulanması ve takibinin yanı sıra AB’ye üyelik aşamasında halkın desteğini sağlayabilme adına oluşturulmuştur. Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından 20 pilot şehri kapsayan ve 2 yıl sürmesi planlanan bu projenin toplam bütçesi 1 950 000 Avro’dur (Yereldeab, 2015a).

2010 yılının başında AB hakkında yerel düzeyde bilgi sağlanması ve kamuoyunun AB ile ilgili doğru fikir edinmesi, projelerin uygulanması, takibi ve anlaşılır hale getirilmesi fikriyle **“Valiliklerin AB Sürecinde Etkinliğinin Artırılması Projesi”** hayata geçirilmiştir. 26 Ocak 2010 tarih ve 2010/6 sayılı İçişleri Bakanlığı’nın Genelgesi başlatılmıştır. Ayrıca bu projeye destek olması amacıyla, valiliklerde kurulmuş olan AB birimlerinin altyapısının güçlendirilmesi, teknik kapasitelerinin ve etkinliklerinin artırılması için **“İllerimiz Avrupa Birliğine Hazırlanıyor Programı”** uygulamaya konulmuştur (Yereldeab, 2015b). **“İl Özel İdareleri AB’ye Hazırlanıyor Projesi”** ise yerel yönetimlerin, Türkiye’nin AB’ye katılım sürecini destekler nitelikte hareket edebilmeleri ve Avrupa Birliği’nin bu süreçte sunduğu fırsatları en iyi şekilde değerlendirmelerini başarılı bir süreç içerisinde gerçekleştirebilmeleri adına ortaya konulmuştur. Proje 28 Kasım 2011 tarihinde İl Özel İdareleri’nin Avrupa Birliği ile ilgili konularda idari kapasitelerinin güçlendirilmesi ve farkındalığının artırılması amacıyla Avrupa Birliği Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Vilayetler Hizmet Birliği tarafından hayata geçirilmiştir (Yereldeab, 2015c). **“İstanbul AB’ye Hazırlanıyor Projesi”** 26 Nisan 2012 tarihindeki protokol imza töreninde Avrupa Birliği Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Türkiye Belediyeler Birliği arasında uygulamaya konulmuştur. İstanbul’daki yerel yönetimlerin Avrupa Birliği hakkındaki farkındalıklarının artırılmasını amaçlayan bu proje ayrıca ilgili birimlerin alt yapısını güçlendirmeyi, teknik kapasitelerini ve etkinliklerini artırmayı hedeflemiştir. Proje dâhilinde *Şehir Eşleştirme Programı, İstanbul İli En Başarılı Proje Yarışması, AB Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler Sempozyumu, Müktesebat Eğitimleri ve Proje Sergileri* düzenlenmesi ve çeşitli yayınların ortaya konulması planlanmıştır (Yereldeab, 2015d). 27 Mart 2012 tarihinde imzalanan protokol ise AB müktesebatına ve uyum sürecine olan bilgi ve becerilerin güçlendirilmesi ve farkındalıkların artırılması için Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara Valiliği ve Ankara Büyükşehir Belediyesi işbirliğinde **“Ankara AB’ye Hazırlanıyor Projesi”** ni ortaya koymuştur. Proje Ankara Valiliği, Ankara Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri, kaymakamlıklar, valiliğe bağlı il müdürlükleri ve Ankara ili Avrupa Birliğine Uyum, Danışma ve Yönlendirme Kurulu (AB UDYK) üyesi kuruluşlarda uygulanmaya başlanmıştır (Yereldeab, 2015e).

3.6 Yasal (Legal) Faktörler

“AB Teknik Destek ve Bilgi Değişim Ofisi (TAIEX)” Avrupa Birliği müktesebatının aktarımı, uygulanması ve yürütülmesi konularında ülkelere destek sağlamak üzere uygulanan bir programdır. Yalnızca kamu kurumlarını kapsayan program, çalışma ziyaretleri, uzman talebi ve seminer/çalışma toplantıları adları altında destek vermektedir. Kamu kurumlarının talebi üzerine işleyen bu programın koordinasyonu ve takibi T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na yürütülmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015b).

3.7 Avrupalaşma (European) Faktörleri

Avrupa Birliği tarafından Türkiye’de 2007-2013 yılları arasında desteklenen proje türlerinden bir diğeri ise **“Kültür Programı”**dır. Müzik, plastik sanatlar, görsel sanatlar, sahne sanatları ve kültürel miras alanlarındaki projelere finansman kaynağı sunmuştur. Ayrıca program kapsamında yapılan kültürel aktiviteler ile çeşitli etnik ve sosyal gruplar arasında köprüler kurulması sağlanmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a).

“Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA)” dünya genelinde sivil toplum girişimlerine imkân tanıyarak demokrasi ve insan haklarını geliştirmeyi hedefleyen programdır. Türkiye’de 2002’de uygulanmaya başlayan program ile makro(küresel)/mikro(ülke) nitelikteki hibeleri desteklemek için yılda yaklaşık 2,7 milyon avroluk destekler sağlanmaktadır. Her iki proje türü de AB Türkiye Delegasyonu tarafından yürütülmektedir. Projeler ile ifade özgürlüğü, adalete erişim, cezasızlık, işkenceyle mücadele, kültürel farklılıkların yanı sıra kadın haklarının korunması ve savunulması sağlanmaktadır (Europa, 2015).

3.8 Demografik (Demographic) Faktörler

AB müktesebatının önemli kısmının belediyelerin yetki alanına girmesi nedeniyle, belediyelerin AB ile ilgili konularda yeterli bilgi ve kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Türkiye’de belediyelerin AB ile ilgili alanlarda idari kapasitelerinin güçlenmesini ve farkındalığının artırılmasını sağlamak amacıyla Avrupa Birliği Bakanlığı Eğitim ve Kurumsal Yapılanma Başkanlığı, Proje Uygulama Başkanlığı ve Türkiye Belediyeler Birliği tarafından ortaklaşa uygulanacak olan **“Belediyelerimiz AB’ye Hazırlanıyor”** projesi hazırlanmıştır. Projenin hedef kitlesi nüfusu 50.000 üzerinde olan il ve ilçe belediyeleridir. Böylece nüfus açısından yeterli hacime sahip il ve ilçelerde gerekli çalışmaların yürütülmesi hedeflenmiş ve 2011 yılında uygulanmaya başlayan proje amacı doğrultusunda il ve ilçelerde çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır (Yereldeab, 2015f).

AB, hedeflerine ulaşabilmek için öğrenciler ve eğitim personeli arasında kültür ve dil çeşitliliği ile birlikte bilgi ve anlayış sağlamayı hedefler. Öğrencilerin kişisel gelişimleri için temel kabiliyetlerini edindirmeyi amaçlarken bu doğrultuda **“Comenius Programı”** nı uygulamaya koymuştur. Böylece ülkelerarası farklılıkların meydana getirdiği dil öğrenimi gereksiniminin yerine getirilmesini sağlar (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015b).

Faktörler	Örnekler
Sosyal (Social)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hayatboyu Öğrenme Programı (2007-2013) ➤ 2014-2020 yılları için Erasmus+ Programı ➤ İçişleri Bakanlığı İnsan Hakları Yapılanmasının Geliştirilmesi İçin Destek Projesi (SEI) (Technical Support to Promote Human Rights Structure in Ministry of Interior) ➤ İstihdam ve Sosyal Yenilik (Employment and Social Innovation - EaSI) Programı ➤ Jean Monnet Burs Programı ➤ Katılım Öncesi Süreçte Sivil Toplumun Güçlendirilmesi: Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Hibe Programı ➤ Sivil Toplum Diyalogu'nun Geliştirilmesi-I (CSD I) projesi (2005) ➤ Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi-II (CSD II) ➤ İletişim Gönüllüleri Projesi (2011)
Teknolojik (Technological)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ AB Entegrasyon Sürecinin Desteklenmesi Faaliyetleri (Support Activities to Strengthen the European Integration Process - SEI) ➤ Karayolu Taşımacılığı Sektörüne Destek Projesi ➤ Türk Demiryolu Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi Projesi ➤ Posta Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik “Farklılık Analiz Etüdü ➤ TINA (Transport Infrastructure Needs Assessment) Projesi” ➤ Türkiye’de Deniz Güvenliğinin Güçlendirilmesine Destek Projesi ➤ AB 7. Çerçeve Programı ➤ Horizon 2020
Ekonomik (Economic)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Ölçülmesi Programı (PIAAC) ➤ Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı(Competitiveness and Innovation Framework Programme - CIP ➤ Girişimcilik ve Yenilik Özel Programı (Entrepreneurship and Innovation Programme – EIP) ➤ Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politikaları Destek programı (Policy Support Programme –ICT
Çevresel (Environmental)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Çevre Operasyonel Programı (ÇOP)
Politik (Political)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Valiliklerde AB İşleri İçin Kapasite Oluşturulması Projesi (VABpro) ➤ Valiliklerin AB Sürecinde Etkinliğinin Artırılması Projesi ➤ İl Özel İdareleri AB’ye Hazırlanıyor Projesi ➤ İstanbul AB’ye Hazırlanıyor Projesi ➤ Ankara AB’ye Hazırlanıyor Projesi
Yasal (Legal)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ AB Teknik Destek ve Bilgi Değişim Ofisi (TAIEX),
Avrupalılaşma (European)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 2007-2013 yılları arası Kültür Programı ➤ Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA)
Demografik (Demographic)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Belediyelerimiz AB’ye Hazırlanıyor Projesi ➤ Comenius Programı

Tablo 5. STEEPLED Özeti (*Yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

4 Sonuç

Türkiye’de uygulanan AB hibe destekli projelerin konu ve hibe tutarları o dönemki proje program içeriklerine göre değişiklik göstermiştir. Maddi yetersizlik nedeniyle hayata geçirilemeyen projeler AB fonları yardımıyla pek çok ekonomik ve sosyal gelişime katkı sağlayacak şekilde uygulanmıştır. Fonlardan kurum/kuruluşların yanı sıra bireylerde yararlanma imkânı yakalamıştır. Bu durum ise toplumsal girişimciliğe destek vermiştir.

Bu çalışmada Türkiye’nin AB mali yardımlarından yararlanma durumu daha önce kullanılmamış olan STEEPLED Yöntemi ile ele alınmıştır. Bu analiz yöntemiyle AB hibe program ve projeleri kategorize edilmiş ve ekonomik kalkınmaya etkileri ortaya konmuştur. Türkiye’de uygulanan AB destek programlarının özellikle sosyal, ekonomik ve teknolojik boyutlarda daha aktif olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumda AB’nin bölgesel kalkınmaya destek olan projelere öncelik verdiği görülmüştür. AB’nin amacı kendisine üye ya da aday olan ülkeler arasında ekonomik ve sosyal refah düzeyini eşit hale getirmek olması sebebiyle özellikle demografik sebeplerle herhangi bir ayrıma gidilmediği gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Akça and Albeni, 2009. “Turkey’s Benefits from EU Financial Assistance: Difficulties and Successes”. 2nd ICES International Conference on European Studies, 06-07 November 2009, Tiran-Albania, p. 319-324.
- Akça, 2010. “Instrument for Pre-accession Assistance (IPA) to Turkey: Expectations and Results”. 2nd International Symposium on Sustainable Development, 8-9 June 2010, Sarajevo, p. 334-338.
- Atak, 2009. “Avrupa Birliği’nde Yapısal Fonlar: Türkiye ile Üye Ülkelerin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- ABGS, 2015a. TR-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>
- ABGS, 2015b. Katılım Öncesi Süreçte Sivil Toplumun Güçlendirilmesi: STK Hibe Programı, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41105>
- ABGS, 2015c. AB Bakanlığı Projeleri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46008>
- ABGS, 2015d. SEI - Avrupa Birliğine Entegrasyon Sürecini Destekleme Faaliyetleri Projesi, <http://www.abgs.gov.tr/?p=45545&l=1>
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a. Kültür Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46037&l=1>
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015b. Hayat Boyu Öğrenme Programı (LLP), <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46033&l=1>
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013. Avrupa Birliği Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı (CIP) Kapsamında Bakanlığımız Koordinasyonunda Yürütülen Girişimcilik ve Yenilik Programına (EIP) İlişkin Bilgi Notu, <https://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/eip-genel-bilgi-notu-web-27122013162637.pdf>
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2015. Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı, <https://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/cip-bilgi-notu-web-27122013162312.pdf>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014. <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowDoc/WLP+Repository/per/dosyalar/duyurular/abdaireisi>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015a. <http://www.ikg.gov.tr/tr-tr/abili%C5%9Fkileri/easi.aspx>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015b. <http://www.ikg.gov.tr/tr-tr/abili%C5%9Fkileri/taix.aspx>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015. Avrupa Birliği Yatırımları Dairesi Başkanlığı, Çevre Operasyonel Programı (2007-2009), <http://www.csb.gov.tr/gm/ab/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=9362>
- DİAB, 2015a. <http://www.diab.gov.tr/ipa-2-donemi-2014-2020>
- DİAB, 2015b. <http://www.diab.gov.tr/icisleri-bakanligi-insan-haklari-yapilanmasinin-guclendirilmesi-icin-destek-projesi-seii>
- Europa, 2015. EU and Civil Society, What is The European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR)?, Projects Supported, <http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-sivil-toplum/demokrasi-ve-insan-haklari-icin-avrupa-araci-dihaa-nedir/desteklenen-projeler.html>
- European Commission, 2015a. Regional Policy, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/intro/regions5_en.htm#1
- European Commission, 2015b. Neighbourhood - Enlargement Instrument for Pre-accession assistance (IPA) Overview, http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/overview/index_en.htm
- Gençkol, 2003. “Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye”. Devlet Planlama Teşkilatı, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2679.

- Karabacak, 2004. “Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği”. Maliye Dergisi, 146: 69-106.
- Karataş, 2010. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımlar, Ankara.
- Kösecik ve Akbaş, 2009. AB Mali Yardımları ve Türkiye’de Desteklenen Yerel Yönetim Projeleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özcanlı, 2006. “Avrupa Birliği Yardımları Çerçevesinde Türkiye’ye Yapılan Yardımlar: Isparta Kilimcilik Eğitim Destek ve Pazarlama Projesi Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TÜBİTAK, 2015. AB Çerçeve Programları, <http://www.fp7.org.tr/tr/icerik/ab-cerceve-programlari>
- Türkiye Ulusal Ajansı, 2015. Erasmus+ Programı: Genel Yapı, <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1>
- Ulaştırma Bakanlığı, 2009. AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/bakanlik/20090610_174257_204_1_64.html
- Yeğen, 2009. “AB Mali Yardımları ve AB’nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yereldeab, 2015a. Valiliklerde AB İşleri İçin Kapasite Oluşturulması Projesi (VABpro), <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/98/ArtMID/1456/ArticleID/789/%E2%80%9CValiliklerde-AB-%C4%B0%C5%9Fleri-%C4%B0231in-Kapasite-Olu%C5%9Fturulmas%C4%B1-Projesi%E2%80%9D-VABpro.aspx>
- Yereldeab, 2015b. Valiliklerin AB Sürecinde Etkinliğinin Artırılması Projesi, <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/98/ArtMID/1456/ArticleID/790/Valiliklerin-AB-S252recinde-Etkinli%C4%9Finin-Art%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1-Projesi.aspx>
- Yereldeab, 2015c. İl Özel İdareleri AB’ye Hazırlanıyor, <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/99/ArtMID/1480/ArticleID/734/%C4%B01-214zel-%C4%B0dareleri-AB%E2%80%99ye-Haz%C4%B1rlan%C4%B1yor.aspx>
- Yereldeab, 2015d. İstanbul Avrupa Birliğine Hazırlanıyor Projesi, <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/98/ArtMID/1456/ArticleID/762/%C4%B0stanbul-Avrupa-Birli%C4%9Fine-Haz%C4%B1rlan%C4%B1yor-Projesi.aspx>
- Yereldeab, 2015e. Ankara AB’ye Hazırlanıyor Projesi, <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/99/ArtMID/1480/ArticleID/791/Ankara-AB%E2%80%99ye-Haz%C4%B1rlan%C4%B1yor-Projesi.aspx>
- Yereldeab, 2015f. Belediyeler AB’ye Hazırlanıyor Projesi, <http://www.yereldeab.org.tr/TabId/99/ArtMID/1480/ArticleID/697/Belediyeler-ABye-Haz%C4%B1rlan%C4%B1yor-Projesi.aspx>
- Yıldız ve Akdağ, 2006. “Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması”. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi, 167: 1-17.